

Müstəqillik dövrü çoxmetodlu Azərbaycan ədəbiyyatı

UOT: 821.512.162(091)

Bahar Məmmədova (Bərdəli)*

MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ŞEİRİNDƏ DOST VƏ QARDAŞ ÖLKƏLƏRƏ POETİK MÜNASİBƏT

Xülasə

Məqalədə müstəqillik dövründə dost və qardaş ölkələrin Azərbaycan poeziyasında necə təsvir, təənnüm olunduğundan bəhs edilir. Burada şairə Nurəngiz Günün şeir və poemaları Xalq şairləri Qabil və Sabir Rüstəmxanlının şeirləri araşdırma, tədqiqat obyektini kimi götürülmüş və kifayət qədər təhlil edilmişdir.

Bu cür şeirlərdə qonşu, dost, qardaş ölkə və xalqların təbiəti, tarixi, adət-ənənələri və mübarizəsi xarakterizə olunur. Nurəngiz Günün "Qar romanı", "Quzey-Kıprıs rüzgarları", Qabilin "Terek qanlı Fərat oldu", "Pompey", Sabirin Çin, Afrika, Türkiyə və Amerikaya aid şeirləri bu kimi əsərlərə aiddir.

Açar sözlər: Qabil, Nurəngiz Gün, Sabir Rüstəmxanlı, Türkiyə, Nazim Hikmət, heykəl, "Kıpr", "Dünya ovcumdadır"

POETIC ATTITUDE TO FRATERNAL COUNTRIES IN POETRY PERIOD OF INDEPENDENCE OF AZERBAIJAN

Summary

Candidate of Philology, Bahar Mammadova, in her article talks about how friendly and fraternal countries are described in the poetry of Azerbaijan during the period of independence. The poems of the famous poetess Nurangiz Gyun, the poems of the Popular Poets Gabil and Sabira Rustamkhanly were taken as the object of study and were sufficiently analyzed.

Verses of this kind characterize the nature, history, traditions and struggles of the majority of Turkic and Eastern peoples. "The Snow Romance", "The Winds of Northern Cyprus" by Nurangiz Gün, "The Terek turned into a bloody Euphrates", "Pompeii" by Gabil, Sabir's poems about China, Africa, Turkey and America are such works.

Key words: Gabil, Nurangiz Gyun, Sabir Rustamhanli, Turkey, Nazim Hikmet, the statue, "Cyprus", "World in my hands"

ПОЭТИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ К БРАТСКИМ СТРАНАМ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ СТИХЕ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

Резюме

В своей статье автор рассказывает о том, как дружественные и братские страны описаны в поэзии Азербайджана периода независимости. Стихи известной поэтессы Нурангиз Гюн, стихи народных поэтов Габиля и Сабира Рустамханлы были взяты в качестве объекта исследования и достаточно проанализированы.

В стихах такого рода характеризуются природа, история, традиции и борьба большинства тюркских и восточных народов. «Снежный роман», «Ветра Северного Кипра» Нурангиз Гюн, «Терек превратился в кровавый Евфрат», «Помпея» Габиля, стихи Сабира Рустамханлы о Китае, Африке, Турции и Америке относятся к таким произведениям.

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

Ключевые слова: Габиль, Нурангиз Гюн, Сабир Рустамханлы, Турция, Назим Хикмет, памятник, «Кипр», «Мир в моих ладонях»

Giriş. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında bizə yaxın, dost və qardaş ölkələrin tarixi, bu günü, insanları, təbiəti, bir sözlə, onların yaşayışının təsvir və tərənnümü ədəbi problem kimi qarşıya qoyulmuşdu. Hər bir yazar bu mövzuda öz qələmini sınamış və bütün ədəbi janrlarda maraqlı əsərlər yaranmışdı. Xüsusilə bu səpkili əsərlər şeirdə çoxluq təşkil edir.

Ölkəmiz müstəqilliyini qazanandan sonra müstəqil də xarici siyasət yürütməyə başlamışdı. “Xalqımızın, cəmiyyətimizin müstəqil salnaməsi olduğu kimi, müstəqil elmin, incəsənətin və ədəbiyyatının da özünəməxsus inkişaf yolu vardı. Bu tarix şərəfli, qürurverici, böyük uğurlarla dolu olduğu qədər də, çətin və məsuliyyətli yollardan keçmişdi” [1, s.3].

İkinci dəfə hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev xarici siyasətə xüsusi önəm verirdi.

“Azərbaycan... üçrəngli bayrağını Birləşmiş Millətlər Təşkilatının binasında ən yüksəklərə qaldıraraq, bu ümumdünya tədbirlərinə rəhbərlik etmək səlahiyyətlərinə qədər ucalmışdır” [1, s.3]. Ulu öndərin xarici səfərlərində şair-yazıçıların da mütləq iştirak etməsi, həmçinin müstəqil olaraq yazarların özlərinin də tez-tez dost ölkələrə ezamiyyətləri poetik tutumlu əsərlərin meydana gəlməsinə rəvac verirdi. Demək, “Xalqımız ictimai-iqtisadi və mədəni inkişafın yüksək tempi ilə bir zamanlar dünyada az tanınan bir toplumdən hazırda dünyanın hər tərəfində qəbul edilən, örnək göstərilən millətə çevrilmişdi” [1, s.3].

Xalq şairi Qabilin bu mənada yaddaqalan şeirləri var. Onun “Teymurləngin şərəfinə”, “Qabilin Qars səfəri”, “Salam, Otello”, “Kipr” kimi əsərləri hər hansı xarici səfərləri zamanı yazılıb. Şair gördüklərini, eşitdiyi tarixi faktları bədii təfəkkürün süzgecindən keçirərək həqiqi sənət əsərinə çevirə bilib. Məsələn, adi bir misal, məhəbbətdən, onun yaratdığı qısqanlıqdan bəhs edən “Otello” tamaşasına baxan şair “Salam, Otello” şeirini yazır və çox maraqlıdır ki, mövzuya tam başqa bir baxış bucağından yanaşır:

*Dezdemonanı boğmaq
Bu saat hünər deyil!
Kafərləri boğmayan,
İgid deyil, ər deyil! [2, s.224]*

Bəlkə də bu, dövrün, zamanın tələbi idi. Şəxsi məhəbbət, hisslər arxa plana keçmiş, o öz yerini Vətənə, xalqa olan məhəbbətə, sevgiyə, fədakarlığa vermişdi. Çünki öncə vətəndir. Bu zaman kəsiyində vətən düşmən əhatəsində idi. Şair demək istəyir ki, qısqanlıqdan bir qadını boğub öldürmək kişilik, ərlik deyil. Ərlik, igidlik odur ki, Vətəni işğal edənləri məhv edəsən.

*Bu gün bir yumruqdadı,
Müsəlmanın əlacı!
Bu gün hər vəhdətdədir,
Müsəlmanın əlacı! [2, s.224]*

Demək, bir yumruq, bir vəhdət, bir qeyrət bəs edər ki, müsəlman ölkələri yığılıb yağı tapdağından, onun rəzilliklərindən, qərəzli hücumlarından azad olsun!

Qabilin əruz vəznində yazdığı “Şahi-şahidan” şeiri də diqqəti çox çəkir. Əsər Kərbəla müsibətinə, şəhid İmam Hüseyn Əleyissələmə həsr olunub:

*Şəhidlərin şahı İmam Hüseyn dir,
Şahi-şahidan deyilir adına... [3, s.55]*

Şeir ibrətamiz sonluqla bitir. Kərbəla müsibəti müasir Azərbaycanın müsibətli günlərlə müqayisə olunur:

*Haqq yolunda kəfən geyib bir ölkə,
Azərbaycan deyilir adına!.. [3, s.55]*

Neapolda olarkən yazdığı “Salvadori”, çeçenlərin mübarizəsindən bəhs edən “Terek qanlı Fərat oldu”, “Pompey”, “Gecəyarı Qahirənin küçələrində”, “Dantenin heykəli” kimi şeirləri bizə yaxın ölkələrin, xalqların tərənnümünə həsr olunub.

“Terek qanlı Fərat olub” şeirində şair bir ovuc çeçenin müstəqillik uğrunda necə mübarizə apardığını, necə döyüşdüyünü, vuruşduğunu, milli azadlığa qovuşmaq üçün hər birinin necə partizana çevrildiyini əks etdirib:

*Etibarlı səngərlərdə,
Sirli dağlarda,
Məmə deyən, pəpə yeyən,
Partizan olur....
Öz qanına boyandıqca,
Nəsimi kimi –
Bir ovuc xalq qundağacan
Qəhrəman olur! [2, s.280]*

“Kipr” və “Atatürkün heykəli” şeirlərində müəllif Kiprin gözəl təbiətini, zümrüd sularını, ayulduzlu diyarını təsvir edir, sonra bu diyarda iftixarla ucalan, şah vüqarla dayanıb millətinin əzmini, qeyrətini burdan seyr edən Atatürkün heykəlini tərənnüm edir. Bu böyük şəxsiyyət türk xalqına hürriyyət, cümhuriyyət gətirib, dar ayaqda qardaş Azərbaycana da kömək üçün əlini uzadıb:

*Atatürkün heykəli
Deyil adi tamaşa.
O hürriyyət rəmzidir,
Cümhuriyyət rəmzidir! [2, s.220]
Deyir şair.*

Müstəqillik illərində tanınmış şairəmiz Nurəngiz Günün də xarici səfərləri çox olub. Dost Türkiyəyə hər gedişi yeni bir əsərlə yadda qalıb. Onun “Qar romanı” böyük, ölməz türk şairi Nazim Hikmətin 100 illiyinə həsr edilib. Əsərin baş qəhrəmanı da türk oğlu türk, lakin ömrünün çoxunu soyuq şimalda keçirən, burada yaşamağa bir növ məcbur olan Nazim Hikmətdir.

N.Günün maraqlı, özünəməxsus təsvir manerası var. Şair Türkiyədə N.Hikmətə əziz olan yerlərə, ərazilərə səyahət edir. Onun doğmaları, qohum-əqrəbası ilə görüşür, söhbətləşir. Sonra da gördüklərini, eşitdiklərini poetik sözün gücü ilə vəsf edir. Böyük şairə doğma olanlar onunçün də doğma, əzizdilər. Bu doğmaları danışdıran N.Gün Nazim Hikmətin özəl dünyasını araşdır və şairin bütöv obrazını yarada bilir. Poema başdan sona qədər N.Hikmətə müraciətən yazılıb. Daha doğrusu, onun qar örtmüş heykəli önündə lirik qəhrəmanın düşüncələridir:

*Xoş gördük, Nazim baba!
Nə əziz təzahür?
Nə gözəl vizit bu!
Hardan gəlirsən belə?*

*Qar tozu içindəsen.
Əllərin nə soyuqdu? [4, s.174]*

Nazim Hikmət haqqında Azərbaycan ədəbiyyatında müxtəlif janrlarda yetərinə əsərlər yazılıb. Ancaq mənə elə gəlir ki, N.Günün bu kiçik poeması qədər, türklərin öz sözü ilə desək, sıcaq yazılmayıb. O qədər səmimi, xoş ovqatla, xoş duyğu ilə yazılıb ki, sanki uzun illər şairlə birlikdə dost, yoldaş, qardaş olublar.

*...Dinmirsən...Div gövdə!
Kardeşim! Nə işin vardı axı buzlakda?
Günəşi içib böyümüş, utancaq, şeyda oğlan! [4, s.175]*

Şairə lirik qəhrəmanın Günəşi içib istı, hərarətli Cənubda böyümüş bu utancaq oğlanın soyuq şimalda yaşamasını, buza dönməsini heç cür qəbul edə bilmir.

Eyni dövrdə, yəni 2002-2003-cü illərdə yazdığı “Quzey-Kıbrız rüzgarları” poeması da sanki bu əsərin ideya davamıdır. Türklərin tarixi keçmişinə səyahət edən şair onun əkin-biçinindən, insanların, daha sonra, bu gündən poetik söz açır. Eyni zamanda, müharibələrdən, dövlətlərin qarşılıqlarından, əzilən, sınan insanların həyatından da bəhs edən şair bu müharibələrə olan nifrətini, etirazını, üsyanını da gizlətmir.

N.Günün valideynləri Cənubi Azərbaycandan olub. Onun Cənubla bağlı bir neçə şeiri var. “Ərk qalasına”, “Bakı-Təbriz Bayatıları”, Cənublu şairə Mədinə Gülgünə həsr etdiyi “Daha çağırma”, “Olsaydı”, “Ayrılıqlar boyum biçimi” kimi əsərləri lirik səpkidə yazılıb, çox oxunaqlıdır, duyğuludur, Vətənpərvərlik hissləri ilə zəngindir.

Anasının doğmaları “37”-nin qurbanı olub. Cənuba sürgün edilən qohumlarla bir daha əlaqə yaratmaq mümkün olmayıb. Bakıda ölən anasına ağrı deyən şairin səsini-sözünü Təbrizdə nənə eşitməyib. Müxtəlif vaxtlarda qələmə alınan bu poetik parçalar həyat gerçəkliyinin içindən boy verir:

*Torpaq cadar oldu ki,
Yollar qabar oldu ki...
Həsrət nə uzun çəkdi,
Ürək qubar oldu ki!?
Nənəm, nağılın vardı,
Demədin qar apardı.
Əllərini əlimdən
Acı rüzgar qopardı... [4, s.117]*

“Torpaq məni tez basacaq bağrına, Baxmayacaq hicranıma, ağrım!” – deyər M.Gülgünə müraciətən yazdığı şeir böyük ustad Şəhriyarın üslubunu, dilini xatırladır:

*Axı mən nə deyim belə naxışa,
Tutub məni ucdantutma yağışa...
İslanmışam, bəlkə yağış yığışa?
Faydası yox, göydəkini çağırma,
Çağırma, Gülgünüm, daha çağırma! [4, s.119]*

N.Günün Cənubla bağlı şeirləri onun ağrı-acılarından doğulub,-desək yanlışdır.

“Azərbaycan şeiri öz inkişaf tarixi ərzində heç zaman 1990-cı illərdə olduğu kimi dinamik, hadisələrə çevik reaksiya verən, ictimai-siyasi mühitlə nəfəs alan, o mühiti əks etdirən, ondan qidalanan, azadlıq ideyası ilə coşub-daşan, eyni zamanda da poetik anlamda dünya ədəbi prosesi ilə qo-

vuşmağa can ataraq onda gedən prosesləri əxs etməyə çalışan və bu səbəbdən də bədii-estetik anlamda bir çox dəyişikliklərə uğrayan olmamışdı” [5, s.402]. Bu mənada Sabir Rüstəmxanlı da müstəqilliyimizin ilk illərindən bir çox xarici dövlətlərə səyahət etmişdir. Getdiyi, gördüyü, gözdiyi ölkələrin tarixindən, təbiətindən, insanlarından, adət-ənənələrindən bəhs edən maraqlı poetik nümunələr yazmışdı. Məsələn, “Əbədi sevda” kitabında “Dünya ovcumdadır” adı altında toplanan şeirlər bu qəbildəndir. “Misir şeirləri”, “Türkiyə duyğularından”, “Hindistandan üç yarpaq”, “Çin səddinin üstündə”, “Batumidə dəli olub təbiət”, “Kıprızda ilk səhər” və s.

Dünya coğrafiya xəritəsində böyük ürəyə bənzəyən Afrika qitəsinə də şairin səfərləri çox olub. Bu səyahətlərin nəticəsi yeni şeirlərlə yadda qalıb. “Namibiyanın göylərinə yazılmış şeirlər” adı altında toplanan bu əsərlər şairin Afrika haqqında poetik düşüncələridir. “Afrika-qırmızı ürək”, “Qara olanda nə olar”, “Torpağa çəkir” və s. “Fil dözümlü, dəvə kinli-Afrika” zaman-zaman milli müstəqillik uğrunda çox çarpışmışdır. Azadlıq ideyalarını, azadlıq şüurununu, milli ləyaqət hissini bərpa etmək, həyata keçirmək üçün Afrika qaynar qazana dönmüşdü. Nəticədə bir çox müstəqil dövlət qazanan qaralar mübarizə əzmini bu gün də davam etdirir və çox nikbindir:

*Düzlüyü ilə bizdən irəliddi
Qara Afrika,
Kimsənin cibində gözü yox! [6, s.485]*

Şair dövlətləri və xalqları müqayisə edir. Açıqlıq, hərislik, millətçilik xalqların dinc yanaşı yaşamasına imkan vermir. Halbuki bütün milli dəyərləri, dinc yanaşı yaşamaq siyasətini qoruyub saxlamaqla, sabahları döyüşsüz, qansız-qadasız, qaçqınsız açmaq olar.

Nəticə. Demək, Sabir Rüstəmxanlının yaradıcılığında, xüsusilə poeziyasında müxtəlif xalqların, millətlərin, dövlətlərin dostluğu, qardaşlığı da yetərinə əks olunub,-desək yerinə düşər. Həm də burada şair tarixi ənənələri də qoruyub saxlamış və inkişaf etdirmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Həbibbəyli İsa. Müstəqilliyin şərəfli yolu və müstəqillik ədəbiyyatı. Müstəqillik dövrü Azərbaycan Ədəbiyyatı. Bakı, “Elm və təhsil”, 2016.
2. Qabil. İlahi qisməti. Bakı, “Gənclik”, 2001.
3. Qabil. Neyləməli, göz görür, aqlım kəsir. Bakı, 1998.
4. Nurəngiz Gün. Yol gedirəm. Bakı, “Adiloğlu”, 2004.
5. Cabbarlı Nərgiz. 1990-cı illər şeirinin ideya-məzmun yenilikləri. Müstəqillik dövrü Azərbaycan Ədəbiyyatı. Bakı, “Elm və təhsil”, 2016.
6. Rüstəmxanlı Sabir. Əbədi sevda. Bakı, “Təhsil”, 2012.